

**ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΕΘΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ**

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ

**ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΔΙΑΔΑ ΤΗΣ ΜΕΣΑΡΑΣ
ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ**

**ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΖΟΜΕΝΗ
ΛΙΜΕΝΙΚΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ**

- **ΓΕΩΦΥΣΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ**
- **ΙΣΤΟΡΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ**
- **ΦΥΣΙΚΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ**
- **ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**
- **ΑΞΟΝΕΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**
- **ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ**

ΒΩΡΟΙ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΠΕΔΙΑΔΑ ΤΗΣ ΜΕΣΑΡΑΣ ΚΑΙ Ο ΚΟΛΠΟΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΚΑ ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. ΓΕΩΦΥΣΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΟΝΤΟΤΗΤΑ

Μεσαρά το λίκνο του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού

.1 Η νεολιθική αποίκηση της Κρήτης (6^η χιλιετία π.Χ.)

.2 Πολιτισμικές διεργασίες της 4^{ης} και 3^{ης} χιλιετίας π.Χ.

Η συμβολική Μυθολογία και η σχέση της με την ευρύτερη περιοχή της Μεσαράς

.3 Η Μεσαρά στη διάρκεια της Ιστορικής Αρχαιότητας

.4 Η Χριστιανική Μεσαρά

.5 Η αναγέννηση: η δεύτερη Βυζαντινή περίοδος

.6 Ενετοκρατία

.7 Τουρκοκρατία

3. ΦΥΣΙΚΑ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ ΤΗΣ ΜΕΣΑΡΑΣ

.1 Η παραλία της πεδιάδας

.2 Ο κόλπος της Μεσαράς και οι παραλίες των Αστερουσίων

4. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

.1 Γεωργία

.2 Κτηνοτροφία

.3 Αλιεία

.4 Βιοτεχνία, μεταποίηση

.5 Τουρισμός

.6 Υπηρεσίες

5. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΛΙΜΑΝΙΟΥ

.1 Διαμετακομιστικό Λιμάνι

.2 Εμπορικό, επιβατικό

.3 Αλιευτικό, τουριστικό (Μαρίνα)

6. ΑΞΟΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΡΑΣ

.1 Γεωργία

.2 Κτηνοτροφία

.3 Αλιεία

.4 Μεταποίηση-τυποποίηση τοπικών προϊόντων

.5 Τουρισμός

7. ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

Η ΠΕΔΙΑΔΑ ΤΗΣ ΜΕΣΑΡΑΣ ΚΑΙ Ο ΚΟΛΠΟΣ ΤΗΣ

ΒΑΣΙΚΑ ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. ΓΕΩΦΥΣΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Η Μεσαρά (ετυμολογικά: μέσα από τα όρη) είναι η μεγαλύτερη πεδιάδα της Κρήτης, μήκους 60 χιλιομέτρων και πλάτους 5-8 χιλιομέτρων.

Βρίσκεται στα νότια της Κεντρικής Κρήτης, μεταξύ του όρους **Ψηλορείτη** Βόρεια (2.456μ) με την επωνυμία στην Μινωική περίοδο **Ίδη** και της οροσειράς των **Αστερουσίων** Νότια (1.231μ) που πήρε την ονομασία από τον **Αστερίωνα**, μυθικό βασιλιά της Μεσαράς με τον οποίο ο Δίας πάντρεψε την Ευρώπη, μετά την περιπετειώδη απαγωγή της από τη Φοινίκη. Ανατολικά οριοθετείται από τους πρόποδες των **Δικταίων Όρων**.

Έχει άξονα ανατολή-δύση και καταλήγει στο **Λιβυκό Πέλαγος**, όπου διαμορφώνεται μια ενιαία αμμώδη ακτογραμμή με **θίνες** μήκους 9 χιλιομέτρων.

Στο μέσο της πεδιάδας ρέουν δύο ποταμοί:

Ο **Γεροπόταμος** (ιερός ποταμός) με δυτική κατεύθυνση και εκβολή στον κόλπο της Μεσαράς.

Ο **Αναποδιάρης** με κατεύθυνση ανατολικά και με εκβολή, μέσω φαραγγιού των Αστερουσίων, στο Λιβυκό Πέλαγος.

Η πεδιάδα της Μεσαράς υπήρξε πριν εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια θαλάσσιος βυθός μιας φυσικής διώρυγας που συνέδεε το Αιγαίο με το Λιβυκό πέλαγος.

Οι πλαγιές των ορεινών όγκων που περικλείουν την πεδιάδα έως εδώ και 100 χρόνια ήταν κατάφυτες από δέντρα, φυλλοβόλα και αειθαλή, όπου υπερείχαν οι δρυς και διάφορες ποικιλίες κυπαρισσιών.

Είναι επόμενο ότι η προσφορά αυτής της πλουσιότατης εδαφικής έκτασης, με σημαντικό υδάτινο δυναμικό, εύκρατο κλίμα και μια εκτεταμένη εύκολη πρόσβαση προς και από την θάλασσα, έλκυσε τον Άνθρωπο στις αρχές της αποίκησης της Κρήτης, την 6 χιλιετία π.Χ. Στον τόπο αυτό ιδρύθηκαν δυο από τις τρεις διαχρονικά πρωτεύουσες της Κρήτης: η **Φαιστός** στην αρχική μινωική περίοδο και η **Γόρτυνα** στη ρωμαϊκή περίοδο.

2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΟΝΤΟΤΗΤΑ

ΣΤΗ ΜΕΣΑΡΑ ΤΟ ΛΙΚΝΟ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ.

.1 Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΑΠΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (7^η χιλιετία π.Χ.)

Οι αρχαιολογικές ανασκαφές όπως και οι συστηματικές επιφανειακές έρευνες τεκμηριώνουν την αποίκηση της Κρήτης από κύματα προελληνικών φύλλων της Μικράς Ασίας από την 6^η χιλιετία π.Χ. και εντεύθεν. Οι πληθυσμοί αυτοί της μέσης Νεολιθικής περιόδου χρησιμοποιώντας μονόξυλα σκάφη για τις ανιχνεύσεις και σχεδίες για τη μεταφορά οικογενειών και οικοσπιτων ζώων, πέρασαν από τα Μικρασιατικά παράλια μέσω Ρόδου, Καρπάθου και Κάσου, αρχικά στην ανατολική Κρήτη.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των αρχαιολόγων οι κατά κύματα αποικίσεις διήρκεσαν περί τις 3.000 χρόνια, από την 6^η χιλιετία έως την 4^η χιλιετία π.Χ.

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από σημαντική κοινωνική και πολιτισμική πρόοδο που οδήγησε στην απαρχή του οργανωμένου Μινωικού Πολιτισμού.

Υπολείμματα οικισμών της Μέσης Νεολιθικής περιόδου είναι σπάνια στη περιοχή γιατί βρίσκονται σε στρώματα μεγάλων προσχώσεων από αλούβια των ποταμών. Έχουν όμως επισημανθεί τμήματά τους κάτω από την μεγάλη αυλή της **Φαιστού** και σε λόφο δυτικά της **Αγίας Τριάδας**, όπως και παραλιακές τοποθεσίες της ευρύτερης περιοχής. Υπάρχουν επίσης πολλά ευρήματα νεολιθικών τέχνηργων, όπως λαξευμένα λίθινα εργαλεία, σε όλη την έκταση της πεδιάδας, λόφους και παραλίες.

Συμπεραίνεται ότι στο τέλος της Νεολιθικής περιόδου η δυτική Μεσαρά ήταν ήδη πυκνοκατοικημένη σχετικά με τα δεδομένα της εποχής και μάλιστα πλησίον των ακτών, από τις γνωστές έως σήμερα θέσεις που πρέπει να ερμηνευθούν σαν επίβεια της ενδοχώρας και που υπονοούν τακτική ναυσιπλοϊκή δραστηριότητα, είτε αλιευτική είτε εμπορική.

.2 ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΗΣ 4^{ΗΣ} ΚΑΙ 3^{ΗΣ} ΧΙΛΙΕΤΙΑΣ Π.Χ. Η ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΡΑΣ

Σύμφωνα με τις ερμηνείες των ιστορικών και των αρχαιολόγων ο «προελληνικός» πληθυσμός της Κρήτης είχε σαν κυρίαρχη λατρευτική μορφή τη **Μητέρα Γη**, σύμβολο ευκαρπίας και αναγέννησης. Ένα σύμβολο που επιβάλλεται παγκοσμίως από το τέλος της παλαιολιθικής εποχής και που συμπίπτει με την ύφεση των μεγάλων παγετώνων.

Στο τέλος της νεολιθικής περιόδου και της απαρχής της **χρήσης των μετάλλων** στις Χώρες της ανατολικής Μεσογείου, την 3^η χιλιετία π.Χ., εμφανίζεται στον Ελλαδικό χώρο ένα καινούργιο πολιτισμικό ρεύμα, με κύριο χαρακτηριστικό το **δωδεκάθεο** και την πατριαρχική δομή της θρησκείας, με σημαντική όμως εξουσία στις ισότιμες θεές.

Το σύμβολο της καινούργιας τάξης πραγμάτων ενσαρκώνει ο **Δίας**, ο οποίος, θριαμβευτής του «ανθρωποφάγου» πατέρα του, θα εγκατασταθεί στον μακεδονικό Όλυμπο.

Είναι όμως ιδιαίτερα αξιοσημείωτο ότι ο πρώτος των θεών γεννιέται και ανατρέφεται έως την ενηλικίωση του στην Κρήτη.

Ο «**κρητογενής**» Δίας, όπως τον αναφέρει ο Όμηρος, γεννιέται σε ένα σπήλαιό του **όρους Ίδη** και μεγαλώνει σε ένα άλλο με τη φροντίδα της αίγας Αμάλθειας και της Μέλισσας. Κρήτες ένοπλοι, οι **Κουρήτες**, φρουρούν το βρέφος και σκεπάζουν το κλάμα του, κτυπώντας τα όπλα τους.

Ο ενθρονισμένος Δίας νυμφεύεται την αδελφή του Ήρα (συμβολική ενδογαμία των Αιγυπτίων Φαραώ) και μεταξύ άλλων απασχολήσεων ερωτοτροπεί με θνητές.

Η **Ευρώπη**, πριγκίπισσα της Φοινίκης, θα είναι από τις πρώτες ερωμένες του. Μεταμφιεσμένος σε νεαρό λευκό ταύρο την θέλγει, την απαγάγει και κολυμπώντας φθάνει στις ακτές της Κρήτης όπου η ένωση τους γίνεται κάτω από ένα **πλάτανο** που θα μείνει αιθαλής.

Η Ευρώπη θα γεννήσει 3 αγόρια, εκ των οποίων ο **Μίνωας** ήταν ο γενάρχης της μεγάλης Κρητικής δυναστείας των βασιλέων που δημιουργούν το ομώνυμο πολιτισμό.

Είναι λογικό ο Δίας να φυγάδεψε την Ευρώπη σε γνώριμό του χώρο, εξαιρετικά πλούσιο και να δώρισε στους Κρήτες που τον προστάτησαν, μέσω του γιου του Μίνωα, το μεγαλύτερο των αγαθών: **τον πολιτισμό**.

Στη συνέχεια ο Δίας παντρεύει την Ευρώπη με τον τοπικό βασιλιά **Αστερίωνα** από τον οποίο η οροσειρά των **Αστερουσίων** πήρε το όνομά της.

Η συνοπτική αυτή αναδρομή στους Μύθους, που έχουν συμβολικό χαρακτήρα αλλά εκφράζουν υπαρκτά γεγονότα στο βάθος των χρόνων, ήταν απαραίτητη για την αποκρυπτογράφηση τεκμηρίων που εντοπίζουν **την απαρχή του μινωικού πολιτισμού στην ευρύτερη περιοχή της Μεσαράς**.

Κοιτίδα του Μινωικού Πολιτισμού

Ο Δίας με την Ευρώπη κατευθύνεται στον **κόλπο της Μεσαράς** όπου εκβάλλει ο **Γεροπόταμος**, στις όχθες του οποίου φύονται ακόμα και σήμερα μεγάλα **πλατάνια**, εκ των οποίων αιθαλή. Από εκεί, πεντέμισι χιλιόμετρα στην ενδοχώρα, βρίσκεται ο λόφος της **Φαιστού**, ονομαζόμενος **Γεροδέτης**, που περιβάλλεται από τους μαιάνδρους του Γεροπόταμου. Ας σημειωθεί ότι έως σήμερα οι Μεσαρίτες χρησιμοποιούν τα τοπωνυμια Γεροδέτης και Γεροπόταμος, παράφραση του **Ιερός ποταμός** και **Ιερός δέτης** (λόφος), γιατί ο μεν λόφος φέρει το παλάτι του Μίνωα, ο δε ποταμός κυλάει στους πρόποδες του λόφου. Είναι γνωστό ότι οι βασιλείς Μίνωες είχαν διοικητικά και θρησκευτικά καθήκοντα ως απόγονοι του Δια, θεωρούνταν Ιεροί άνακτες.

Η ανακτορική εγκατάσταση του Μίνωα στο λόφο της Φαιστού οφείλεται στα σημαντικά πλεονεκτήματα του:

- ακριβώς απέναντι του και βόρεια είναι ορατό το **άντρο των Καμαρών** όπου ανατράφηκε ο μικρός Δίας. Το σπήλαιο αυτό βρίσκεται σε απόσταση 4 χιλιομέτρων από τον οικισμό Κουρούτες, παράφραση της ονομασίας **Κουρήτες**, των ένοπλων που φύλαγαν το νεογνό. Σε μικρή απόσταση ένα άλλο χωριό, η **Νίθαιρη**, έχει προελληνική ετυμολογία

και αναφέρεται στη **Νίδα** που είναι η λαϊκή ονομασία του όρους **Ίδη**. Ένας άλλος οικισμός, νοτιότερα, η **Νίβριτος**, έχει την ίδια ετυμολογία.

- ο λόφος της Φαιστού έχει ορατότητα σε όλο τον κάμπο της Μεσαράς, τον κόλπο και τα νησιά Παξιμάδια και Γαύδο, τις νότιες παρειές του Ψηλορείτη και τις βόρειες των Αστερουσίων. Από το ύψωμα διακρίνονται με λεπτομέρεια οι κορυφές και τα φαράγγια των **Δικταίων** και **Λευκών όρων**. Οι βασιλείς της Φαιστού, μέσω φωτεινών σημάτων, μπορούσαν να επικοινωνήσουν με το κεντρικό ήμισυ της νότιας Κρήτης, μήκους 140 χιλιομέτρων και με ιερά κορυφής του βόρειου Νομού Ηρακλείου.
- από το ανάκτορο διακρίνεται η κορυφή των Αστερουσίων, που ονομάζεται **Κόφινας**, στην οποία υπήρχε **Ιερό κορυφής**. Σημειωτέον ότι οπτικά από τη μεγάλη αυλή του παλατιού, την αρχή Ιανουαρίου, ο ήλιος ανατέλλει ακριβώς πάνω από την κορυφή του Κόφινα.
- στον προνομιούχο αυτό λόφο θα αναγερθεί ένα δεύτερο μικρότερο ανάκτορο, της **Αγίας Τριάδας**, σε απόσταση 2 χιλιομέτρων από την πρωτεύουσα, γεγονός που αποδεικνύει την ανάγκη ενός δεύτερου διοικητικού κέντρου που απορρέει από την δημογραφική άνοδο και την οικονομική ευρωστία της Μεσαράς.

Γενικά η Μεσαρά και ο ευρύτερος χώρος βρίθουν από Μινωικά τεκμήρια πάσης φύσης από τα οποία παραθέτουμε τα κυριότερα (βλ. χάρτη).

1. Δύο **ανακτορικά και οικιστικά κέντρα**, της Φαιστού και Αγίας Τριάδας, σε μικρή απόσταση, μοναδική περίπτωση στην Κρήτη.
2. Ένα **Ιερό κορυφής** στον Κόφινα.
3. Δύο **λατρευτικά σπήλαια**, Καμαρών και Νίδας, που απέχουν 3 χιλιόμετρα μεταξύ τους.
4. **Μινωικές ονομασίες** οικισμών και τοπωνυμίων.
5. 4 ανασκαμμένοι **μινωικοί οικισμοί**,¹⁶ επισημασμένοι, αγρέπταυλη και άλλα μνημεία.
6. Περισσότεροι από 62 **θολωτοί τάφοι** Μεσαράς, κτιστοί ή λαξευτοί στον βράχο. Χρονολογούνται στην Πρώιμη και Μέση εποχή του Χαλκού (3.000 π.Χ.).
7. 14 **μινωικά λιμάνια** εκ των οποίων 6 κατά μήκος των ακτών των Αστερουσίων και 8 στον κόλπο της Μεσαράς. Στην ακτογραμμή της πεδιάδας, μήκους 9 χιλιομέτρων, βρίσκονται 2 **λιμάνια-πόλεις** (ο **Κομμός** που ανασκάφηκε από την Καναδική Αρχαιολογική Σχολή και το **Καλαμάκι** που άρχισε να

ερευνάται από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ηρακλείου) και 2 **λιμενικοί σταθμοί** ανεφοδιασμού και ενδεχόμενα συναλλαγών.

Μάρτυρες της έντονης ναυτικής κίνησης στους χώρους αυτούς είναι τα **ναυάγια** που έχουν επισημανθεί από το Κακόσκαλο ΒΔ του Κόκκινου Πύργου έως την εκβολή του Γεροπόταμου.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός ότι στην παραλία της Μεσαράς δημιουργήθηκαν στην πρώιμη μινωική περίοδο δύο μεγάλες λιμενικές και οικιστικές εγκαταστάσεις, σε απόσταση μεταξύ τους μόλις 2 χιλιομέτρων, που τεκμηριώνουν την έντονη εμπορική ναυσιπλοϊκή κίνηση της εποχής, που στη νότια Κρήτη ελέγχονταν από το διοικητικό μηχανισμό της Φαιστού και αργότερα, της Αγίας Τριάδας.

8. Από τα σημαντικότερα τέχνηρα που βρέθηκαν στα δύο ανάκτορα αριθμούν:
 - τα μοναδικά **Καμαραϊκά αγγεία**, τοπικής παραγωγής,
 - ο **δίσκος της Φαιστού**, το πρώτο παγκοσμίως τυπωμένο κείμενο
 - η ζωγραφική διακόσμηση της **λάρνακας της Αγίας Τριάδας**
 - τα ανάγλυφα παραστατικά διακοσμημένα **λίθινα αγγεία**

Η προϊστορική Μεσαρά δεν υπήρξε μόνο πολυπληθής και η πιο πλούσια σε μνημεία, οικισμούς και ανάκτορα από κάθε άλλο Ελληνικό χώρο, αλλά επίσης διέπρεψε στην κοινωνική οργάνωση, στον πολιτισμό, στις τέχνες.

Θυμίζουμε ότι το ανάκτορο της Φαιστού είναι ένα πρότυπο πολεοδομίας και αρχιτεκτονικής. Στη δυτική αυλή του σώζεται το πρώτο παγκοσμίως θέατρο που χρονολογείται το 2.000 π.Χ.

.3 Η ΜΕΣΑΡΑ ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ

Στην Ανατολική Μεσαρά, **σε ακαθόριστο βάθος χρόνου**, εγκαθίστανται άποικοι από τη Γορτυνία και την Αρκαδία της Πελοποννήσου. Μια από τις πόλεις τους, η **Γόρτυνα** αρχίζει και ακμάζει από τον 8^ο αιώνα π.Χ. και πολύ σύντομα αντιτίθεται στη Φαιστό για τον οικονομικό έλεγχο των προϊόντων και του ναυσιπλοϊκού εμπορίου. Μετά από αιώνες πολέμων, στο τέλος του 2^{ου} αιώνα π.Χ., οι Γορτύνιοι κυριεύουν τη Φαιστό.

Οι Ρωμαίοι θα καταλάβουν την Κρήτη εγκαθιστώντας στη Γόρτυνα τη Διοίκησή τους στη Μεγαλόνησο και των κτίσεων τους στην Κυραιναική. Η Γόρτυνα ανάγεται σε Πρωτεύουσα του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους.

.4 Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΜΕΣΑΡΑ

Στις αρχές του 1^{ου} αιώνα μ. Χ. ο άγιος **Παύλος** κηρύσσει το **Χριστιανισμό** στην Ελλάδα, αρχής γενομένης από την Κρήτη. Εγκατεστημένος, για λόγους ασφάλειας, στη Φαιστό που κατά τις πηγές ήταν το πνευματικό κέντρο της

Μεσαράς, επιδίωξε επαφές με ισχυρές κρητικές οικογένειες της ρωμαιοκρατούμενης Γόρτυνας και επέλεξε τον Άγιο Τίτο σαν τον ικανότερο για την διάδοση της καινούργιας κοινωνικής ηθικής και του μονοθεϊσμού. Οι Κρήτες ανταποκρίθηκαν αμέσως και θετικά στο ελπιδοφόρο μήνυμα του Ισραηλινού Προφήτη και στις αρχές του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. ο Άγιος Τίτος πεθαίνοντας σε ηλικία 90 ετών θα έχει δημιουργήσει ένα εκτεταμένο δίκτυο οργανωμένων χριστιανών σε μεγάλο τμήμα της Μεγαλονήσου.

Όταν το χριστιανικό κήρυγμα αναγνωρίζεται από τον ρωμαίο Αυτοκράτορα Κωνσταντίνο σαν επίσημη του Κράτους θρησκεία, πολύ σύντομα θα αναγερθούν σε όλη τη Ρωμαϊκή επικράτεια μεγάλοι ναοί στα πρότυπα των δημοσίων κτηρίων της Αυτοκρατορίας.

Παρατηρείται μία μεγάλη πυκνότητα παλαιοχριστιανικών βασιλικών (βλ. χάρτη) στη Μεσαρά που ίσως οφείλεται στην καταγωγή του ιδρυτή της εκκλησίας Τίτου και την ύπαρξη της Πρωτεύουσας.

Στη Μεσαρά βρίσκονται οι δυο βασικότεροι χριστιανικοί Ναοί της Κρήτης:

- Ο Άγιος Τίτος της Γόρτυνας, παλαιοχριστιανική βασιλική του 6^{ου} αιώνα, η σύγχρονη με την Αγία Σοφία όπου υπήρχε ο τάφος του Αγίου.
- Ο μικρός ναός του Αγίου Παύλου στους πρόποδες της Φαιστού, έξω από τον οικισμό του Αγίου Ιωάννη, που αναγέρθηκε τον 10^ο αιώνα στο χώρο ερειπωμένου παλαιοχριστιανικού μνημείου. Ιδιαίτερη σημασία έχει το ιερό του ναού που αποτελείται από παλαιοχριστιανικό βαπτιστήρι. Μια επιγραφή των αρχών του 13^{ου} αιώνα αναφέρει ότι ο ναός του Αγίου Παύλου βρίσκεται στη τοποθεσία «βαπτιστήρας» και είναι πολύ πιθανό ο Άγιος να έκανε εκεί τις πρώτες βαπτίσεις στην αποστολή του στην Ελλάδα.

Από τον 7^ο αιώνα η παρακμή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και οι μεγάλες πολεμικές επιχειρήσεις που απασχολούσαν ολοένα και περισσότερο το αναπτυσσόμενο Βυζάντιο, συνέβαλαν στην περιθωριοποίηση της Κρήτης και τον επακόλουθο οικονομικό μααρασμό της.

Στη Μεσαρά η Γόρτυνα εγκαταλείπεται και ο πληθυσμός επιβιώνει φτωχικά σε διάφορες κόμες, διάσπαρτες στην πεδιάδα. Η κατάληψη της Κρήτης από τους Άραβες το 824 ολοκληρώνει την εικόνα απόγνωσης, μέσα στην οποία ζουν οι κάτοικοι.

.5 Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ : Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Το 962 ο στρατηγός Νικηφόρος Φωκάς ελευθερώνει την Κρήτη που θα υπαχθεί και πάλι στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Πρώτο μέλημα του Στρατού ήταν η οχύρωση της Μεσαράς για την αποφυγή καινούργιας απόβασης των Αράβων από την εκτεταμένη παραλία.

Κτίστηκαν σειρά αμυντικών πύργων και φρουρίων στην παραλία (υπολείμματα στο λιμάνι του **Κόκκινου Πύργου**) και στην ενδοχώρα (**Φανερωμένη, Κουσές, Καστέλι, Πύργος**). Η παραλιακή Επαρχία της Μεσαράς ονομάζεται έκτοτε **Πυργιώτισσα**.

Ο Νικηφόρος Φωκάς αποχωρώντας εγκατέστησε στην Κρήτη το μεγαλύτερο μέρος της στρατιάς του, διανέμοντας κλήρους γης στους στρατιώτες και

αξιωματικούς για την επιβίωση τους. Η Μεσαρά, η πλουσιότερη πεδιάδα της μεγαλονήσου, αποικήθηκε κατά προτεραιότητα και οι **Ακρίτες** αυτοί σημάδεψαν την περιοχή όπως και πολλές άλλες της Κρήτης. Εκτός από τις οχυρωματικές εγκαταστάσεις, οι Βυζαντινοί μεριμνούν για την ανέγερση μικρών ναών, κατά κανόνα σε ερείπια παλαιοχριστιανικών μνημείων. Από αυτούς σώζονται έως σήμερα 7 διάσπαρτοι σε όλη την περιοχή (βλ. χάρτη).

Στο τέλος του 11^{ου} αιώνα η Αυτοκρατορία στέλνει στην Κρήτη οικογένειες ευγενών στους οποίους μοιράζει φέουδα. Δεν υπάρχουν στοιχεία για ποιες εποίκησαν τη Μεσαρά. Είναι βέβαιο όμως ότι στη περιοχή εγκαταστάθηκαν πολλοί άρχοντες. Το συμπεραίνουμε από την κατάργηση των οικιστικών εγκαταστάσεων εντός της πεδιάδας και την ενίσχυση ή και την δημιουργία **οικισμών** στην περιφέρεια της, με οικοδόμηση ενοριακών ναών, μεγαλύτερων και πολυτελέστερων από τους προηγούμενους, που οφείλονται σε γενναίες χορηγίες (βλ. χάρτη).

Οι στρατιώτες έφεραν στην Κρήτη τα ακριτικά άσματα και τις καινούργιες τεχνολογίες του μετάλλου, της οικοδόμησης, οι δε άρχοντες με την αυλή τους, τους καινούργιους κοινωνικούς τρόπους, την βυζαντινή τέχνη και αισθητική στα υφαντά, στη γλυπτική, στην επιπλοποιεία, στη μουσική, στο χορό κ.α, ένα εξαίρετο πολιτισμικό σύνολο που σημαδεύει την πρώτη αναγέννηση υπό των Αυτοκρατόρων Κομνηνών. Η Κρήτη είναι η μόνη Ελληνική περιφέρεια όπου διατηρήθηκε σχεδόν ανέπαφη όλη αυτή η κληρονομιά επί 700 χρόνια ξένης κατοχής που θα επέλθει σύντομα.

.6 ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ

Το 1205, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους, η Κρήτη πωλείται στους Ενετούς οι οποίοι καταργούν τους φεουδάρχες και τον κλήρο. Μετά από σχεδόν 100 χρόνων σκληρούς πολέμους ο άρχοντας Αλέξιος Καλλέργης αναγκάζει το 1299 του Ενετούς να επαναφέρουν τα φεουδαρχικά προνόμια και τον ορθόδοξο κλήρο.

Παρά τις προσπάθειες αποίκησης της Κρήτης από ευγενείς Ενετικές οικογένειες, οι Κρητικοί άρχοντες, πολυπληθέστατοι και κινητικοί, αφομοίωσαν τους νεόφερτους και επιβάλλονταν τουλάχιστον στην Κρητική Επαρχία.

Στη Μεσαρά μάλιστα είχαν το μοναδικό προνόμιο να συντηρούν πολεμικά άλογα και να οικοδομούν αμυντικούς πύργους (βλ. χάρτη).

Παράλληλα οικοδόμησαν μεγάλο αριθμό βυζαντινών εκκλησιών (βλ. χάρτη) που στις δυο Επαρχίες της Δυτικής Μεσαράς, την Πυργιώτισσα και το Καινούργιο, σώζονται έως σήμερα 42.

.7 ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ 1645-1898

Όπως ήταν αναμενόμενο η τουρκοκρατία στην Κρήτη με το στρατιωτικό της απολυταρχισμό βύθισε τη Μεσαρά σε μεγάλο οικονομικό μαρασμό αλλά όχι και κοινωνική εξαθλίωση ή αποσύνθεση. Στη Μεσαρά, επί 250 χρόνια κατοχής, δεν υπήρξε καμία νεωτεριστική επένδυση ή οικονομική δραστηριότητα, έως τα 20 τελευταία χρόνια πριν την απελευθέρωση.

Απεναντίας στο κοινωνικό χώρο συντηρήθηκαν ανέπαφες οι παραδόσεις και η συνεχής αντίσταση στις ωμότητες του κατακτητή.

3. ΦΥΣΙΚΑ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ ΤΗΣ ΜΕΣΑΡΑΣ

.1 Η ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

Η πεδιάδα της Μεσαράς καταλήγει σε μια αμμώδη, σχεδόν ευθύγραμμη παραλία, μήκους 9 χιλιομέτρων. Η ιδιαιτερότητα της είναι ότι σε όλη αυτή την έκταση δημιουργούνται, σαν φράγμα προς την ενδοχώρα, αμμόλοφοι ή **θίνες**, ύψους 1,50 έως 2,00 μέτρων και πλάτους 5,00 με 7,00 μέτρων. Η καθεαυτή αμμουδιά έχει ελαφρά κλίση προς τη θάλασσα, με πλάτος από 20,00 έως 35.00 μέτρα.

Το υπέδαφος της παραλίας αποτελείται από **beach rocks** που δημιουργούνται όπου υπάρχει πρόσμιξη θαλάσσιου θερμού νερού με γλυκά ύδατα, είτε ποταμών, είτε ανάβλυσης υποθαλάσσιων πηγών.

Οι θίνες είναι τόποι ανάπτυξης ειδικής **βιοποικιλότητας** πανίδας και χλωρίδας και αναφέρουμε την πυκνή βλάστηση από «κρινάκια της θάλασσας», τα οποία προστατεύονται από την ελληνική νομοθεσία.

Όλη αυτή η ακτογραμμή είναι χώρος ωοτοκίας της χελώνας **Ceratta caretta** που κατά πολλές δεκάδες κάθε χρόνο καταθέτουν τα αυγά τους στην αρχή του καλοκαιριού και που επωάζονται το φθινόπωρο.

.2 Ο ΚΟΛΠΟΣ ΤΗΣ ΜΕΣΑΡΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΛΙΕΣ ΤΩΝ ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΩΝ

Ο κόλπος της Μεσαράς, που οριοθετείται δυτικά από τις νησίδες Παξιμάδια που απέχουν 13,5 χιλιόμετρα από την παραλία, είναι σχετικά αβαθής, με περίπου 200 μέτρα βυθού σε αυτή την απόσταση.

Σε όλη την έκταση ο βυθός αποτελείται από άμμο και ιζήματα που έφεραν μέσα στις χιλιετίες οι ποταμοί. Σε απόσταση όμως 9 χιλιομέτρων νότια από τα Παξιμάδια και 6 χιλιομέτρων από το ακρωτήριο Λίθινα, δημιουργείται μια εκτεταμένη **κοιλιάδα αβύσσου**, με κατεύθυνση Ν.Δ., βάθους 2.000 έως 3.000 μέτρων και πλέον.

Σο χώρο αυτό αναπτύσσεται το **βένθος** που αποτελείται από μια πυκνή βιομάζα φυτικών και ζωικών οργανισμών. Στην εαρινή περίοδο η βιομάζα αυτή ανέρχεται στην «επιφάνεια» προσελκύοντας θηρευτικά κοίτη και ιχθείς.

Για το βασικό λόγο της ύπαρξης αυτού του αβυσσιακού θαλάσσιου πλούτου, ο κόλπος της Μεσαράς και η ευρύτερη περιοχή του, αποτελούν ένα φυσικό πάρκο των πιο σπάνιων θαλάσσιων ειδών της Μεσογείου έως σήμερα σε φυσική επιβίωση, λόγω της απειροελάχιστης ρύπανσης του Λιβυκού Πελάγους.

Περιληπτικά παρατηρούνται στη θαλάσσια αυτή περιοχή τα σπάνια πλέον είδη στη Μεσόγειο:

- **χελώνα *Caretta caretta***, ωτοκία στις αμμώδεις παραλίες της Μεσαράς και των Αστερουσίων (προστ. ελλ. νομοθ.)
- **φώκια *monachus monachus***, παρούσα σε όλο τον Κόλπο και τις βραχώδεις παραλίες των Αστερουσίων (προστ. ελλ. νομοθ.)
- **φάλαινες**, ομάδες 4-6 ατόμων από μικρόσωμα κοίτη και φυσητήρες (προστ. ελλ. νομοθ.)
- **δελφίνια *Delphinus delphis***, και άλλα μεγαλύτερα είδη (προστ. ελλ. νομοθ.)
- **τόνοι *Thunnus thynnus***
- **ξιφίες *Xiphias gladius***
- **γαλέοι και σκυλόψαρα** διαφόρων ειδών

4. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

.1 ΓΕΩΡΓΙΑ

Η πλειοψηφία των Μεσαριτών είναι αγρότες που παράγουν ελαιόλαδο, λαχανικά και φρούτα σε υπαίθριες καλλιέργειες ή σε θερμοκήπια. Στις δεκαετίες του 70 και 80 δημιουργήθηκαν εκτεταμένοι αναδασμοί με πλήρες οδικό και αρδευτικό δίκτυο που τροφοδοτείται από γεωτρήσεις. Ενώ άλλοτε η Μεσαρά ήταν ο σιτοβολώνας της Κρήτης, δεν υπάρχει πλέον παραγωγή δημητριακών. Μετά από δύο δεκαετίες οικονομικής ευφορίας, βασισμένη κυρίως στην εξαγωγή πρωίμων οπωροκηπευτικών, η εμπορική κίνηση των προϊόντων μειώθηκε σημαντικά εξαιτίας της ανυπαρξίας των Κρατικών Υπηρεσιών στον καίριο αυτό τομέα. Οι καλλιεργητές στράφηκαν στην ελαιοπαραγωγή και στους αμπελώνες για να εξασφαλίσουν ένα σταθερό εισόδημα. Η Μεσαρά σήμερα είναι κατάφυτη με κορωναίικες ελιές, σταφυδάμπελα και κρασάμπελα.

.2 ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Οι κτηνοτρόφοι ήταν αποκλειστικά κάτοικοι των ορεινών οικισμών του Ψηλορείτη και των Αστερουσίων, με χαμηλό εισόδημα από την απασχόληση αυτή, γεγονός που ώθησε τους νεότερους, από το 1955 και ύστερα, να μετοικήσουν στον κάμπο, σε πόλεις ή να μεταναστεύσουν στη Γερμανία και άλλες Χώρες.

Οι κτηνοτροφικές οικογένειες που απόμειναν, επωφελούμενες από την πριν λίγο χρόνο καθιέρωση της ευρωπαϊκής επιδότησης ανά κεφαλή ζώου, αύξησαν τα κοπάδια τους, τριπλασιάζοντάς τα χωρίς οι διαθέσιμοι χώροι να είναι επαρκείς. Σε αυτό οφείλεται και η τεχνητή διατροφή, οι ιδιοκτησιακές διενέξεις και βεβαίως η οικολογική αποσταθεροποίηση της ορεινής χλωρίδας.

Παράλληλα πολλοί αγρότες του κάμπου δημιούργησαν μικρές κτηνοτροφικές μονάδες 20-50 προβάτων που συντηρούνται ως οικόσιτα, με χώρους «βόσκησης» γύρω από τον οικισμό.

.3 ΑΛΙΕΙΑ

Οι επαγγελματίες αλιείς αριθμούν τις 3-4 δεκάδες στα δυο καταφύγια της περιοχής, τον Κόκκινο Πύργο και την Αγία Γαλήνη. Τα σκάφη είναι μικρότερα των 10 μέτρων και οι μέθοδοι ψαρέματος τα δίκτυα και τα παραγάδια. Επαγγελματίες και ερασιτέχνες παραπονιούνται για την μείωση των παράκτιων αλιευμάτων την τελευταία 20ετία, αναφέροντας διάφορες αιτίες που δεν ευσταθούν. Στην πραγματικότητα από το 1990 η θερινή στέρση της ροής των δύο κυριότερων ποταμών του κόλπου, Γεροπόταμου και Πλατύ και μάλιστα η πλήρης διακοπή ροής του Γεροπόταμου από το 2000 εξαιτίας του φράγματος της Φανερωμένης στη λεκάνη απορροής του, συντέλεσαν στην κάθετη μείωση των ψαριών που ευδοκούν σε υφάλμυρα νερά στις περιοχές όπου εκβάλλουν οι ποταμοί(π.χ. Λούρος, Αχελώος, Πηνειός, Αξιός, Έβρος). Γενικά οι επαγγελματίες αλιείς δεν έχουν γνώση του αλιευτικού πλούτου που βρίσκεται σε μικρή απόσταση ανοικτά του κόλπου(20-30 χιλιόμετρα) και βεβαίως αγνοούν τις μεθόδους αλιείας των τόνων και των ξιφιών, όπως και μικρότερων ειδών (παλαμίδες, σκουμπριά κ.α.)

.4 ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ, ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ

Οι βιοτεχνικές μονάδες είναι ουσιαστικά ανύπαρκτες και η μεταποίηση των πρωτογενών προϊόντων (τυροκομεία, κονσερβοποιεία, βυρσοδεψεία, οινοποιεία κ.λ.π.) δεν γίνεται στην περιοχή. Τα μόνα προϊόντα που τυποποιούνται είναι το λάδι Από την Ένωση Μεσαράς και από τους βιοκαλλιεργητές, το εμφιαλωμένο νερό από τους Δήμους Ζαρού και Ρούβα και μια εταιρία ανθρακούχου αναψυκτικού.

.5 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Παρά την ποικιλία των φυσικών βιότοπων, της καθαρής θάλασσα, του εύκρατου κλίματος, της αμμουδιάς 9 χιλιομέτρων, την πληθώρα αρχαίων, χριστιανικών και νεότερων μνημείων, ο τουρισμός είναι ελάχιστα ανεπτυγμένος εξαιτίας της έλλειψης ικανοποιητικών υποδομών.

Ο κάθετος οδικός άξονας Ηράκλειο- Τυμπάκι, προγραμματισμένος εδώ και 5 δεκαετίες, έχει ολοκληρωθεί μόνο σε 13 χιλιόμετρα από το Ηράκλειο.

Οι ξενοδοχειακές μονάδες είναι μικρές και υποτυπώδεις στις εγκαταστάσεις τους. Η Αγία Γαλήνη που αριθμεί μερικά πρώτυπα ξενοδοχεία, έχει μειωμένη κίνηση εξαιτίας της έλλειψης δρόμου που να οδηγεί απευθείας στον Κόκκινο Πύργο (4 χιλιόμετρα αντί 12 τώρα). Τα άλλα τρία θέρετρα της παραλίας της Μεσαράς είναι τα Μάταλα και ο Κόκκινος Πύργος των οποίων η κτιριακή και πολεοδομική υποδομή είναι υποβαθμισμένη και το Καλαμάκι, που σαν πρόσφατη εγκατάσταση, τηρεί τους κανόνες τουριστικής ανάπτυξης.

Οι χώροι εστίασης είναι ικανοποιητικοί σε αριθμό μονάδων και σε ποιότητα. Απεναντίας εκλείπουν τα κέντρα νυχτερινής διασκέδασης, παρ' ότι υπάρχουν πολλοί παραδοσιακοί οργανοπαίκτες στην περιοχή.

.6 ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Ο Δημόσιος τομέας απασχολεί ολοένα και περισσότερους Μεσαρίτες υπαλλήλους και συμβασιούχους στην Παιδεία, το ΕΣΥ, τα Ταχυδρομεία, τον ΟΤΕ την ΔΕΗ, τις Τράπεζες, τους Αρχαιολογικούς χώρους, Αστυνομικούς σταθμούς, Αγροφυλακή κλπ.

Την τελευταία δεκαετία εγκαταστάθηκαν στις κυριότερες κωμοπόλεις, Μοίρες και Τυμπάκι, πολλές Εμπορικές Τράπεζες, Μεσιτικά γραφεία, Επιχειρήσεις σύγχρονου εξοπλισμού όπως πληροφορική, κινητή τηλεφωνία κ.α.

Τα εμπορικά καταστήματα αυξάνονται με γρήγορο ρυθμό και η ποιότητα των πωλούμενων ειδών βελτιώνεται. Την τελευταία δεκαετία έχουν εγκατασταθεί δυο μεγάλες υπεραγορές Μαρινόπουλος και μια LIDL.

5. ΛΙΜΕΝΙΚΗ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ

.1 ΔΙΑΜΕΤΑΚΟΜΙΣΤΙΚΟ ΛΙΜΑΝΙ

Σε μια μικρή περιοχή τόσο πλούσια σε φυσικά οικοσυστήματα (που σπανίζουν πλέον σήμερα), σε ιστορική πανάρχαια έως σύγχρονη κληρονομιά, που η πυκνότητα της ξεπερνά κάθε άλλη στην Ευρώπη, είναι αδιανόητη η εγκατάσταση οποιασδήποτε διάστασης διαμετακομιστικού λιμανιού.

και αυτό για πέντε βασικούς λόγους:

- Θα διαταράξει υπερβολικά τα φυσικά οικοσυστήματα και την γενική μορφή της περιοχής και θα προκαλέσει μια αναπόφευκτη μεγάλη θαλάσσια ρύπανση.
- Σαν κλειστό λιμάνι η περιοχή δεν θα έχει κανένα ουσιαστικό οικονομικό όφελος, εκτός από τους οίκους ανοχής. Σε ότι αφορά τις «θέσεις εργασίας», οποιοσδήποτε Μεσαρίτης μπορεί να τις κρίνει αν κάνει τον κόπο να δει πως λειτουργεί το κλειστό λιμάνι κοντέινερ του Ηρακλείου, παρόλο που ακόμα δεν έχει αυτοματοποιηθεί.
- Επειδή στις μέρες μας οι τεχνολογίες αλλάζουν με πολύ γρήγορο ρυθμό, τι θα γίνει αυτό το λιμάνι σε 10-20 χρόνια, αν αλλάξει το «σύστημα» κοντέινερ; Η Μεσαρά θα μείνει βεβαρημένη με χιλιάδες τόνους σκυροδέματα τα οποία δεν θα μπορέσει ούτε να καταστρέψει ούτε να τα μεταφέρει αλλού.
- Το κόστος κατασκευής αυτού του λιμανιού πληρώνεται από το Ελληνικό Δημόσιο που επισύναψε ένα υπέρογκο δάνειο από Διεθνή Οργανισμό για την βελτίωση των λιμανιών της Χώρας. Είναι οι **Έλληνες φορολογούμενοι** που θα πληρώνουν αυτό το δάνειο για **πολλές δεκαετίες, ανεξάρτητα** από το αν οι **κατασκευές** ή οι βελτιώσεις είναι οικονομικά για την Ελλάδα **ωφέλιμες** ή άχρηστες.
- Ο βυθός στον κόλπο είναι αβαθής. Η κατασκευή ενός λιμένα για πλοία που έχουν 40 μέτρα βύθισμα, σημαίνει αποβάθρες μήκους 3 χιλιομέτρων εντός του Κόλπου και ένα αλόγιστο κόστος, χάρη τις μεγάλες αλλοιώσεις που θα προκύψουν στον θαλάσσιο χώρο.

.2 ΕΜΠΟΡΙΚΟ, ΕΠΙΒΑΤΙΚΟ

Η κατασκευή ενός **εμπορικού** – επιβατικού **λιμανιού** στη νότια Κρήτη αποτελεί μια δαπανηρή επένδυση χωρίς αντίκρισμα για τους εξής λόγους:

- Δεν υπάρχουν εξαγωγίμα προϊόντα που να ενδιαφέρουν τους κατά τα άλλα πάμφτωχους γείτονες της Βόρειας Αφρικής: Λίβυους και Αιγυπτίους. Σε ό,τι αφορά τα οπωροκηπευτικά, αν έχει ελλείψεις, η Λιβύη θα τα προμηθευτεί σε χαμηλές τιμές από τις γειτονικές χώρες Αίγυπτο και Τυνησία.
- Για τα άλλα προϊόντα που θα μπορούσαν να διατεθούν στις πλούσιες χώρες της Αραβικής Χερσονήσου, η απόσταση λιμένα Ηρακλείου (που υπολειτουργεί) ή ενδεχόμενα της Μεσαράς, είναι η ίδια έως τη διώρυγα του Σουέζ.
Είναι αδιανόητο να κατασκευαστεί ένα δεύτερο λιμάνι εάν το πρώτο δεν είναι υπερκορεσμένο.
- Το **επιβατικό λιμάνι** στο νότο δεν ευσταθεί παρά μόνο για καλαμπούρι όταν η αεροπορική μεταφορά είναι ταχύτερη και φθηνότερη. Άλλωστε επιβάτες για πού; Στις νήσους Παξιμάδια, Γαύδο, άντε Λιβύη;

.3 ΑΛΙΕΥΤΙΚΟ, ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ (ΜΑΡΙΝΑ)

Στις υποδομές για την αειφόρο ανάπτυξη της Μεσαράς είναι απαραίτητη μια λιμενική εγκατάσταση που εκτιμάται σε περίπου 10.000μ² υδάτινης επιφάνειας για την εξυπηρέτηση των **επαγγελματιών αλιέων** και ενός σύγχρονου τύπου **τουριστικού ελλιμενισμού** (μαρίνα) με παροχή ύδατος, καυσίμων, ηλεκτρικού ρεύματος και ενδεχόμενα σύνδεση με το διαδίκτυο.

Ο ενδεδειγμένος χώρος στον Κόλπο είναι το «Κακόσκαλο», μεταξύ Κόκκινου Πύργου και Αγίας Γαλήνης, που θα επιτρέψει και την άμεση οδική σύνδεση μεταξύ των δύο οικισμών. Με προϋπόθεση την έρευνα των ναυάγιων από την αρμόδια Υπηρεσία.

Στη νότια Κρήτη οι μαρίνες θα προσελκύσουν κυρίως μεγάλα τουριστικά σκάφη όπως ιστιοφόρα και Motor ships σύγχρονων προδιαγραφών, μήκους 20 με 30 μέτρων, όπως αυτά που παραθερίζουν στο Ιόνιο και το Αιγαίο πέλαγος.

Το πλεονέκτημα αυτού του τουρισμού είναι ότι αφορά εύπορους επισκέπτες οι οποίοι κατά τα άλλα δεν χρίζουν πολυτελούς ξενοδοχειακής υποδομής και μπορούν να διαμένουν στην περιοχή πολλές μέρες έως ότου επισκεφτούν την πληθώρα των ιδιαίτερα σημαντικών φυσικών και ιστορικών χώρων της Μεσαράς.

Σημειώνουμε ότι τα νότια παράλια χρειάζονται 3 μαρίνες: μία στην Παλαιόχωρα, μία στη Μεσαρά και μία στην Ιεράπετρα με αναβάθμιση του υπάρχοντος λιμένα.

6. ΑΞΟΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΡΑΣ

.1 ΓΕΩΡΓΙΑ

Τα εύφορα εδάφη της πεδιάδας της Μεσαράς καθώς και το εύκρατο κλίμα της, συνηγορούν για μια γεωργική εκμετάλλευση προϊόντων ποιότητας με όνομα

προέλευσης, που θα μεταφέρονται αεροπορικός, όχι σε μια, αλλά σε πολλές Ευρωπαϊκές αγορές με τις οποίες θα έχουν συνάψει συμβάσεις.

Για την σωστή λειτουργία ενός παρόμοιου εγχειρήματος θα πρέπει να δημιουργηθεί ένας **Διαχειριστικός Οργανισμός** με έμμισθους, πολύ ειδικευμένους και έμπειρους υπαλλήλους, ενδεχόμενα και ξένους, ο οποίος θα συνεργάζεται με την Ένωση Μεσαράς.

Στόχοι θα είναι η παραγωγή σπόρων και φυτών με ελληνικές κατ' εξοχήν ποικιλίες, η τυποποίηση των προϊόντων, η συνεχής και συχνή υποστήριξη των καλλιεργειών από γεωπόνους, ο αυστηρός έλεγχος της παραγωγής, η γενίκευση της βιολογικής εφαρμογής σε όλες τις καλλιέργειες και μια σθεναρή παρακολούθηση των ξένων αγορών από εξειδικευμένους οικονομολόγους.

.2 ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Η κτηνοτροφία είναι ένας από τους σημαντικότερους τομείς της διατροφής, αλλά δημιουργεί περίπλοκα προβλήματα, η λύση των οποίων δεν θα αναφερθεί εδώ .

Για τους κατοίκους της Μεσαράς και για τον τουρισμό η εντοπιότητα του κρέατος αμνοεριφίων, χοίρων και βοδινών, το γάλα και τα τυριά είναι ένα σοβαρό προτέρημα. Πρέπει και αυτό να αναδειχθεί ενδεχόμενα με ονομασία προέλευσης, υπό την προϋπόθεση ότι θα αφορούν τοπικά είδη όπως τα μικρόσωμα πρόβατα του Ψηλορείτη και των Αστερουσίων και η μεταποίηση του γάλακτος να γίνεται στην περιοχή, σε κατάλληλο υψόμετρο για την ωρίμανση, με παραδοσιακές μεθόδους σε σύγχρονα τυροκομεία και όχι στα εργοστάσια όπου βιομηχανοποιείται η τυροκομική και το προϊόν δεν έχει σχέση πλέον με το παραδοσιακό έδεσμα.

.3 ΑΛΙΕΙΑ

Είναι απαραίτητο και επείγον να επιμορφωθούν οι νεότερες γενιές ψαράδων, για τις μεθόδους παράκτιας και υπερπόντιας αλιείας, για την ελεγχόμενη αξιοποίηση του θαλάσσιου πλούτου του κόλπου της Μεσαράς.

Στον τομέα αυτό πρέπει να ενεργοποιηθεί το Ινστιτούτο Θαλάσσιας Βιολογίας και να συμπαρίσταται στους αλιείς με ετήσιες παρακολουθήσεις και αναφορές για τις περιόδους όπου τα αλιεύσιμα είδη είναι εύκολα προσιτά.

Μετά από μια δοκιμαστική περίοδο και εφόσον οι κάτοικοι ενδιαφέρονται για μια πραγματικά προσοδοφόρα αλιεία και εφόσον η συγκομιδή αλιευμάτων είναι ικανοποιητική, θα πρέπει να προβλεφθούν μονάδες μεταποίησης στην περιοχή (κονσέρβες, καπνιστά, κ.α.).

Δεν νοείται οι μεγάλες εμπορικές επιφάνειες στην Μεσαρά να πουλούν κονσέρβες Ιταλίας, Γαλλίας κ.α. με τόνους, ξιφίες, σουπιές, καλαμάρια κλπ. ή κατεψυγμένα είδη από τον Αφρικανικό Ατλαντικό, την Ινδονησία και άλλες μακρινές περιοχές, συχνά υπερμολυσμένες από βιομηχανικά και γεωργικά απόβλητα, όταν οι Μεσαρίτες έχουν στην πόρτα τους αλιεύματα μιας πεντακάθαρης θάλασσας.

.4 ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ-ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

Η **Μεταποίηση** και η **Τυποποίηση** των προϊόντων διατροφής είναι μια σύγχρονη και απαραίτητη διαδικασία, όσο είναι η χρήση της πληροφορικής και των διαδικτύων.

Βεβαίως υπό αυστηρές προϋποθέσεις ελέγχου για την αποφυγή μεταλλαγής ή αντικατάστασης των προϊόντων.

Στη Μεσαρά, εκτός του λαδιού και των εμφιαλωμένων νερών, υπάρχουν πολλές δυνατότητες για την κονσερβοποίηση κηπευτικών και ορισμένων φρούτων, την παραγωγή τυριού και ανθότυρου, την οινοποίηση, την κονσερβοποίηση ειδών αλιείας κλπ.

Η εφαρμογή προγραμματισμού και διαδικασιών πρέπει να εκτελείται από ειδικό Διαχειριστικό Οργανισμό για την συστηματική παραγγελία και την εμπορική τους διάθεση.

.5 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η Μεσαρά με τα φυσικά οικοσυστήματά της, αποτελούμενη από **ορεινές και πεδινές περιοχές**, τις δυτικές και νότιες **παραλίες** της, την ποικίλη και σπάνια **ορεινή ορνιθοπανίδα**, την **θαλάσσια πανίδα** του Κόλπου που μπορεί να συγκριθεί με **φυσικό ενυδρείο** και τα πλούσια **ιστορικά μνημεία** όλων των εποχών, ενδείκνυται σαν την **καταλληλότερη περιοχή για ανάπτυξη του τουρισμού**.

Εφόσον υπάρξει η κατάλληλη ξενοδοχειακή υποδομή μπορεί να παραταθεί η τουριστική κίνηση όλο τον χρόνο εξαιτίας του ιδιαίτερα ήπιου κλίματος της περιοχής. Ο τουρισμός μπορεί να επιφέρει μεγάλα κέρδη σε όλους τους κατοίκους της Μεσαράς, παραγωγούς, εστιατόρες, ξενοδόχους, εμπόρους, κλπ. υπό ορισμένους όρους, από τους οποίους θα απαριθμήσουμε τους κυριότερους.

- Η **τουριστική διαχείριση** (διαφήμιση εξωτερικού, οργάνωση πακέτων προτάσεων και τιμών, κλπ.) πρέπει να ανατεθεί σε **Οργανισμό** εξειδικευμένων πολύγλωσσων τουριστικών πρακτόρων που θα διαπραγματεύονται την ετήσια κίνηση απευθείας με τα μεγάλα Γραφεία του εξωτερικού, ή με άλλους φορείς όπου υπάρχουν εν δυνάμει ενδιαφερόμενοι πελάτες για την Μεσαρά και την Κρήτη γενικότερα.
- Η σταδιακή απόκτηση απαραίτητης **υποδομής** σε καλαίσθητα **ξενοδοχεία** και **εστιατόρια**, πολιτισμένους χώρους **νυχτερινής διασκέδασης** και όσο είναι δυνατό την ελαχιστοποίηση της «εξυπηρέτησης πελατών» στις αμμουδιές της περιοχής με φάλαγγες προσβλητικών ηλιακών ανακλίντρων και ομπρελών που δυναμιτίζουν την ομορφιά της φυσικής κρητικής παραλίας. Απεναντίας είναι επιθυμητή η παρουσία π.χ. πωλητών «κανελάδας» με χιόνι του Ψηλορείτη!

Στις υποδομές συμπεριλαμβάνονται και οι **οδικοί άξονες**, με τον κυριότερο όλων, αυτόν που θα συνδέει το Ηράκλειο με το Τυμπάκι με απόσταση τα 40 χιλιόμετρα και με μέσο χρόνο όδευσης τα 30΄ και όχι 60 χιλιόμετρα με μέσο χρόνο όδευσης 60΄ που χρειάζεται σήμερα ένα Ι.Χ. και τα 90΄ του λεωφορείου, που τη θερινή περίοδο μπορεί να φτάσει τα 120΄!

Παράλληλα πρέπει να βελτιωθεί το οδικό δίκτυο της Μεσαράς που εξυπηρετεί τις παραλίες και τις ορεινές διαδρομές, που κατά το πλείστον είναι ακόμα χωματόδρομοι.

- Η **πολιτιστική κληρονομιά**, με τους **αρχαιολογικούς χώρους**, τα **μνημεία**, τα **παραδοσιακά χωριά**, δεν έχει ποτέ αναδειχθεί από τις «αρμόδιες» Υπηρεσίες του Κράτους. Θα αναφέρουμε ένα μόνο χαρακτηριστικό παράδειγμα. Στη Φαιστό και στην Αγία Τριάδα δεν υπάρχει καμία πληροφοριακή πινακίδα σε όλο το ανάκτορο για την χρήση και την χρονολόγηση του κάθε χώρου.
- Δεν υπάρχει επίσης κανένα προστατευτικό δάπεδο στις πανάρχαιες λίθινες κατασκευές όπου κυκλοφορούν 300.000 επισκέπτες ετησίως. Κατασκευές όπως το μοναδικό θέατρο, τις αποθήκες, την κεντρική αυλή κλπ. Παρά τον τεράστιο πλούτο των αρχαιολογικών ευρημάτων στη Μεσαρά, μινωικών, αρχαίων και βυζαντινών, δεν υπάρχουν αντίστοιχα **Μουσεία**, ούτε χώροι εξυπηρέτησης των Ελλήνων αρχαιολόγων όπως **αποθήκες** και **εργαστήρια συντήρησης**.

Οι περισσότεροι ανασκαμμένοι αρχαιολογικοί χώροι δεν είναι διαμορφωμένοι ώστε να είναι επισκέψιμοι, δεν είναι προστατευμένοι με στέγαστρα, δεν είναι επαρκώς και με ευκρίνεια επισημασμένοι.

Μεταπολεμικά οι Ιταλοί αρχαιολόγοι ερεύνησαν και αποκάλυψαν στη Φαιστό τα θεμέλια και τις κατασκευές υποστύλωσης του πρώτου ανακτόρου (2.000 π.Χ.) που βρέθηκε σε άριστη κατάσταση και σε ύψος άνω των 5 μέτρων, γιατί μετά την καταστροφή του από σεισμούς το 1.700 π.Χ., μπαζώθηκε το υπόγειο του παλατιού με τα ερείπια και τα επόμενα ανάκτορα κτίστηκαν πάνω σε αυτό το υπόβαθρο.

Ο χώρος, αρκετά εκτεταμένος, δεν είναι επισκέψιμος, παρόλο που προκαλεί ένα συγκλονιστικό δέος στον επισκέπτη εξαιτίας των μεγάλων διαστάσεων της οικοδομής, της άριστης συντήρησης των επιχρισμάτων που οδηγούν τον επισκέπτη να υπονοήσει τη λαμπρότητα της υπερκατασκευής, όταν υπάρχουν τόσο μελετημένα και άριστα δομημένα υπόγεια.

Είναι απαράδεκτο ύστερα από τόσα χρόνια να μένει το μοναδικό στη Κρήτη και στην Ελλάδα, το παλαιότερο και ανέπαφο τεκμήριο της προϊστορικής αρχιτεκτονικής, κρυμμένο και άγνωστο στους επισκέπτες των αρχαιοτήτων.

Όπως θα ήταν αναμενόμενο, μια τόσο πλούσια περιοχή σε πολιτιστική κληρονομιά, ανέδειξε στην διάρκεια των ανασκαφών άφθονο ιστορικό υλικό όλων των εποχών, δείγματα του οποίου εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Ηρακλείου και στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης. Στο παρελθόν η ελάχιστη τουριστική κίνηση σε μια Κρήτη χωρίς υποδομές δεν επέτρεπε μουσεία στην επαρχία. Σήμερα όμως και στα πλαίσια του αναπτυξιακού προγραμματισμού της Μεσαράς, είναι απαραίτητο να αναγερθούν **τρία Μουσεία : Προϊστορικών Αρχαιοτήτων, Κλασικών και Ρωμαϊκών χρόνων και Βυζαντινού πολιτισμού**. Ορθολογικά θα χρειαζόνταν στη Μεσαρά ένα μόνιμο παράρτημα της Εφορείας προϊστορικών αρχαιοτήτων ή ακόμα μια αυτοκέφαλη Εφορεία για την ευρύτερη περιοχή.

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

Αν και αναγκαστικά συμπτηγμένες, οι βασικές πληροφορίες που αφορούν αυτή τη περιοχή της Κρήτης συνομολογούν από μόνες τους, στη μοναδικότητα της σε όλο το οικοσυστηματικό της φάσμα: γεωλογία, οικολογία, ανθρωπολογία, ιστορία, πολιτισμός.

Δεν υπάρχει άνθρωπος με κοινή νοημοσύνη που να μπορεί να το αμφισβητήσει αυτό και δεν υπάρχει λόγος να δευτερολογήσουμε στη σύνταξη των πορισμάτων.

Σήμερα η **πολυεθνική ισχυρότατη οικονομική δύναμη**, τα βιομηχανοποιημένα μέσα δημιουργίας οποιασδήποτε μορφής, των πιο ακόμη απίθανων κατασκευών, εφόσον δεν περάσουν από αυστηρότατο διεπιστημονικό έλεγχο, μπορούν να **προβούν σε ανεπανόρθωτες, μη αντιστρέψιμες καταστροφές**, επιβαρύνοντας το μέλλον της ανθρωπότητας «για μια χούφτα δολάρια».

Ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούν στα μικρά και ευαίσθητα ελληνικά νησιωτικά οικοσυστήματα οι «αναπτυξιακές επενδύσεις», πάντα συνοδευόμενες από γιγαντιαίες υπερκατασκευές για ευνόητους λόγους κέρδους, μπορεί εύκολα να συγκριθεί με τον τρόπο με τον οποίο λειτούργησαν οι αγγλοσάξονες άποικοι της Αμερικής τον 19^ο αιώνα στην «άγρια Δύση» και στο Τέξας.

Η Μεσαρά και άλλες περιοχές της Κρήτης βρίσκονται σε συνεχή κίνδυνο παρόμοιων επεμβάσεων.

Η Ελληνική Πολιτεία θα πρέπει το ταχύτερο να νομοθετήσει και να εφαρμόσει με μεγάλη αυστηρότητα

- ένα εθνικό πλαίσιο για τη **χρήση γης**
- τον **κώδικα προστασίας** και ανάδειξης των **νησιωτικών οικοσυστημάτων**
- τις βασικές αρχές που πρέπει να διέπουν την **αιφόρο ανάπτυξη των παραθαλάσσιων Περιοχών.**

Οι βασικές προτάσεις που αναφέρονται στην αιφόρο ανάπτυξη της Μεσαράς στο παρόν υπόμνημα, εξασφαλίζουν σε όλο τον πληθυσμό της περιοχής **ευπρεπή επιβίωση και ποιότητα ζωής.**

Η εναλλακτική λύση που είναι η βιομηχανοποίηση της περιοχής θα συνεισφέρει σε ολίγους ενώ το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων θα αναγκαστεί να μετοικήσει.